

Агитон К. *Альтернативный глобализм. Новые мировые движения протеста*. М.: Гилея, 2004. 204 с.

Валлерстайн И. Год 2008: смерть неолиберальной глобализации. *Скепсис*. № 5. 2008. С. 30–41.

Магда Є. М. Гібридна війна: Сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини* Серія «Політичні науки». 2015. №. 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/2489/2220 (дата звернення 07.05.2018).

Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. *Дзеркало тижня. Україна*. –2016.–25 березня. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-_html (дата звернення 07.05.2018).

Вертинський І. Гібридна війна проти «м'якої сили»: Україна в системі зовнішньополітичних

орієнтирів РФ і ЄС. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: філософія, соціологія, політологія. 2017. Т. 37. №. 3. С. 20-28.

Терепищій С. О. *Сучасні освітні ландшафти*. К.: Фенікс. 2016. 309 с.

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2010, № 40, ст.527. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення 07.05.2018).

Бистрицький Є. Проект війни: від ідентичності до насильства. *Філософська думка*. 2015. №. 1. С. 61-74.

Артюшенко О. М. Українське суспільство в умовах гібридної війни. *Гілея: науковий вісник*. 2015. №. 102. С. 230-233.

УДК 327.8

Набока А.В.

Харківський національний
університет імені В.Н Каразіна

ДИПЛОМАТІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Аналізується поняття та роль дипломатії в контексті сучасної гібридної війни, досліджуються особливості та методи дипломатії в сучасних політичних реаліях; особливу увагу приділено реконструкції міжнародних відносин та формуванню нового світового порядку. Визначені поняття «гібридна війна», «дипломатичний тиск», «міжнародне співробітництво». Проаналізовано сутність та методи дипломатії як мистецтва в різні історичні епохи.

Ключові слова: гібридна війна, дипломатичні відносини, світовий порядок, глобалізація, геополітичне протистояння, глобальна безпека, дипломатичний тиск, суверенітет.

Набока А.В.

ДИПЛОМАТІЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Анализируется понятие и роль дипломатии в контексте современной гибридной войны, особенности и методы дипломатии в современных политических реалиях; особое внимание уделено реконструкции международных отношений и формированию нового мирового порядка. Определены понятия «гибридная война», «дипломатическое давление», «международное сотрудничество». Проанализированы сущность и методы дипломатии как искусства в различные исторические эпохи.

Ключевые слова: «гибридная война», дипломатические отношения, мировой порядок, глобализация, геополитическое противостояние, глобальная безопасность, дипломатическое давление, суверенитет.

Naboka A.

DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF THE MODERN HYBRID WAR

A concept «diplomacy» and role of diplomacy in the context of modern hybrid war are analyzed. Features and methods of political struggle, particularities and methods of diplomacy in contemporary political realities also are examined. The special attention is spared the reconstruction of international relations and forming a new world order. The notions of «hybrid war», «diplomatic pressure», «international cooperation» are singled out. The essence and methods of diplomacy as arts in different historical epochs are analyzed.

Keywords: «Hybrid war», diplomatic relations, world order, globalization, geopolitical confrontation, global security, diplomatic pressure, sovereignty.

Трансформація політичних систем країн світу є наслідком зміни сучасного глобального світового порядку. Ці зміни відбуваються як мирним шляхом (через економічну боротьбу за перерозподіл у міжнародній системі розподілу праці, ринків, сировинних ресурсів тощо), так і воєнним (збройні конфлікти різної інтенсивності, збройне захоплення влади). Одним із основних аргументів на користь такого висновку є гібридна війна, або гібридні методи ведення як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави. Гібридна війна включає у себе широкий спектр політичного протистояння, що може бути латентним, на перший погляд, та явними і мати ознаки державної політики. Дипломатія є важливою частиною політичного життя країни і виступає основним елементом досягнення домовленостей та еволюції політичного процесу. Отже, метою статті є визначення ролі дипломатії як мистецтва у сучасних геополітичних умовах та її впливу на сучасну політичну систему країни. Завданням статті є: проаналізувати основні методи дипломатичної боротьби, визначити проблемні сфери дипломатичних відносин, виокремити інструментарій дипломатичного впливу.

3. Бжезинський у своїй праці «Стратегічний погляд: Америка й глобальна криза» точно передбачив розвиток подій на найближчі десятиліття: «Перерозподіл світового балансу сил і зародження масштабного політичного пробудження, що збільшує – кожне по-своєму – нестабільність сучасних міжнародних відносин. У міру того, як зростає вплив Китаю, і як інші претенденти на світове лідерство – Росія, Індія, Бразилія конкурують один з одним за ресурси, безпеку і економічну перевагу, зростає ймовірність непорозуміння і конфліктів. Відповідно, Сполученим Штатам необхідно прагнути до формування більш широкого геополітичного фундаменту для конструктивного

співробітництва на світовій арені, з огляду на зростаючі очікування все більш неспокійної світової спільноти» (Бжезинський 2013: 2).

Слово «дипломатія» уперше вжив посол французького короля Людовіка XIV Франсуа де Кольєр у своїй праці «Про способи ведення переговорів з государями». Він на основі теорії і практики кардинала Рішельє створив власний підхід до дипломатичної практики. У цей період розпочато збір дипломатичних документів і створено державний політичний архів, у 1712 році створено першу дипломатичну академію.

Суть дипломатії може трактуватися по-різному, наприклад, як процес ведення переговорів, або міжнародних відносин, метод ведення політичної боротьби, наука здійснення міжнародних відносин, або мистецтво переговорів та досягнення політичних цілей. Порівнюючи сучасну дипломатію з дипломатією 18-19 століть, ми можемо спостерігати кардинальну відмінність не лише в методах здійснення дипломатичних відносин, але й у функціональному значенні. Безперечно, дипломатія була зв'язком між державами, монархами та їхніми представниками. Основною метою дипломатії було налагодження державних відносин між країнами, досягнення чіткого результату дипломатичних переговорів. Дипломатія була більш таємною та келійною, ніж є сьогодні.

Представниками дипломатичної місії могли бути лише наближені до монарха особи та члени аристократичної еліти.

Із розвитком інформаційних технологій та глобалізаційними процесами у світі дипломатія включає широкий спектр методів досягнення політичних цілей. Зокрема сучасна дипломатія є більш відкритою, але, безперечно, наявними є і кулуарні переговори та «домовленості за закритими дверима». Відкритість полягає в тому, що

дипломатія стала ближчою до суспільства та певною мірою підзвітна суспільству. За останнє десятиліття досить популярною особою в кожній державі стає саме прес-секретар дипломатичного відомства. Важливим елементом є також можливість збереження таємниці переговорів і домовленостей. ЗМІ є потужним чинником впливу на дипломатію, способом виголошення дипломатичної лінії держави та переговорів. Г. Г. Почепцов підтверджує цю тезу у своїй праці «Психологічні війни»: «Інформаційний простір став настільки значущим для вирішення соціальних або політичних завдань, що утворився новий феномен впливу, який іде крізь ЗМІ. Перефразовуючи Маргарет Мід, можна сказати, що посилення ЗМІ – подія, що істотно впливає на політику» (Почепцов 2000: 357)

Важливим елементом сучасної дипломатії є офіційні прийоми та спосіб їх проведення. Демонстрація сторонами дипломатичних перемовин свого ставлення та позиції по відношенню до свого візаві – один із елементів таких прийомів. На сьогодні важливішим моментом цих перемовин стало не досягнення компромісів та домовленостей, а саме поведінка дипломатів та спосіб проведення перемовин. А ще більш важливим є реакція ЗМІ на рукостискання, поведінку, уміння себе тримати, вихід з незручних ситуацій, відповіді на провокативні питання тощо. Прояв слабкості або нечіткості позиції може бути виразом у політичній кар'єрі, або зниженням рейтингу політичного діяча або дипломата. Кінцева мета останнього – справити потрібне враження на ЗМІ. Такого висновку можна дійти спостерігаючи офіційні прийоми, державні та робочі візити високопоставлених осіб.

Проводячи історичні паралелі, можна стверджувати, що дипломатія ХХ століття діяла в контексті «Холодної війни» та геополітичного протистояння США та СРСР. Вона була потужним та єдиним чинником досягнення «балансу сил» і геополітичної рівноваги. Сьогодні, за умови фактично багатополлярності світу та наявності низки політичних, економічних та військових об'єднань, дипломатія стає більш колективною. Така необхідність в об'єднанні дипломатичних ресурсів держави та у входженні у колективні міжнародні організації зумовлена глобалізованістю світу та викликами сучасного світового порядку. Багатостороння дипломатія дає можливість представлення та відстоювання своїх інтересів не лише в конкретній позиції, а й по

різних напрямках одночасно. Різносторонній характер сучасної дипломатії зумовлений трансформацією глобальної політичної системи та системи глобальної безпеки, неспроможністю досягнення результату від переговорів на одній з політичних платформ. Зокрема G-7 є менш ефективною, ніж G-8, тому що відсутність Росії в цій організації не сприяє досягненню компромісу у вирішенні глобальних проблем. Натомість створені такі альтернативні політичні платформи, як G-20, та альтернативні західним міжнародним союзам БРІКС, ШОС та ін. Але ці платформи мають більш демонстраційний характер і в більшості випадків не досягають чітких домовленостей, а є формальністю (хоча й важливою). Більшу результативність мають двосторонні переговори в рамках колективного міжнародного формату, наприклад, зустріч президентів двох країн в режимі G-20. Кіссінджер у своїй праці «Світовий порядок» висловлює таку думку: «відсутній ефективний механізм, в рамках якого великі держави консультувались би одна з одною і, можливо, співпрацювали з найбільш важливих проблем. Подібна критика може здатися дивною, адже існує безліч багатосторонніх форумів – причому сьогодні їх набагато більше, ніж будь-коли в історії. Рада Безпеки ООН – має формальну владу, але з найбільш важливих питань часто не має єдиної думки. Додаються регулярні зустрічі на вищому рівні: атлантичних лідерів – на сесіях НАТО і в рамках Європейського союзу, керівників країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, на нарадах АТЕС і на самітах глав розвинених країн, в групах G7 або G8, а лідерів провідних економічних країн – в форматі G20» (Кіссінджер 2015: 227).

Дипломатія у сучасному світі розширила межі своєї діяльності за рахунок додавання до класичної публічної, човникової, економічної, доларової та дипломатії умиротворення, також низки дипломатичних методів, а саме: занепокоєності, тиску, санкцій, розриву дипломатичних відносин, ізоляції, ультиматумів, дипломатичного демаршу, бойкоту та ін. Можна також додати цифрову дипломатію, що є в мережі Інтернет та ЗМІ. Мережа Інтернет є корисним майданчиком для захисту національних інтересів певних країн, популяризації національної культури. Це здійснюється шляхом створення блогів, сайтів тощо.

Розвиток дипломатії виявився не лише у розширенні функцій дипломатичних установ та дипломатичних відомств, але й у

формулюванні більш чіткої позиції на міжнародній арені, у більшій зацікавленості формування іміджу держави та розвитку міжнародної співпраці. За останні роки відбулися події, які кинули виклик світовому порядку 20-го століття. На сьогодні дипломатія є більш динамічною; можливо, менш гнучкою на перший погляд, але вона стала жорсткішою та використовує сучасні інформаційні методи. Н.С. Розов у «Теорії історичної динаміки Ренделла Коллінза і контекст російської політики» наголошує: «Схоже, в патовій ситуації довготривалого миру (без масштабних і тривалих воєн) головним фактором престижу могутності стає виправдана впливовість» (Розов 2012: 131). США на сьогодні залишається найпотужнішою державою на планеті, що дозволяло їй втручатися у справи будь-якої країни, але вже можна помітити, що вони починають зосереджуватись на власних внутрішніх економічних проблемах, водночас продовжуючи курс на відстоювання своїх інтересів у світі. Продовжує діяти інерція політики нав'язування своєї моделі розвитку, яку США як наддержава вважає найефективнішою. Г. Кіссінджер у статті «Межі універсалізму. Про консерватизм Берка. Росія у глобальній політиці» наголошує: «Йдеться, в кінцевому рахунку, про засади світового порядку і прогресу людства. Радикальна реалістична модель передбачає міжнародну рівновагу, періодично ускладнюваний конфліктами. Згідно з нею, Сполучені Штати не можуть направити перебіг історії в русло гуманізму і демократії, оскільки історією не можна керувати, вона відбувається за власними законами. Неоконсервативна модель приходить на зміну демократичній телеології історії; відповідно до цієї моделі, на Америку покладена відповідальність (і їй це під силу) всіляко заохочувати революції дипломатичними засобами, в крайньому випадку – за допомогою військової сили» (Кіссінджер 2012).

Дипломатія може бути як одним із найдієвіших чинників примусу до миру, так і, навпаки, спусковим гачком розв'язання війни. За останні роки платформа засідання Ради Безпеки ООН поступово втрачає функції незалежного колективного органу світової безпеки та частково перетворюється на демонстрацію меседжів, що за допомогою ЗМІ створюють ілюзію реальної діяльності. Дипломатія за своєю суттю покликана «домовлятися» та попереджувати негативні надзвичайні ситуації, але, на жаль, як уже

вказалося сьогодні дипломатія здебільшого є генератором протистояння між найвпливовішими державами світу. Звичайно, кожна держава відстоює свої інтереси або інтереси союзників, але в період багатополосного світу змінилися «правила гри», до яких міжнародна політична система не пристосувалася. Ці нові «правила гри» диктують використання інструментарію дипломатії для домінування своїх інтересів.

На сьогодні можна зафіксувати, що відбувається формування нового етапу розвитку дипломатії як мистецтва. Міжнародна правова система та міжнародні договори є досить ненадійним запобіжником та регулятором відносин між державами. Інформаційна складова є однією з рушійних сил не лише дипломатії, а й політичного процесу взагалі, а «гібридні війни, як правило, віддзеркалюють істотні трансформації сучасної людини, суспільства і держави» (Соколова 2017: 35). «Ці тенденції, як вказала М.В. Шаповаленко, набирають силу, незважаючи на наявність витончених систем державних технологій маніпулювання. У той же час інформаційні технології роблять суспільство ще більш плюралістичним, змінюють індивідів, на яких спрямовані ці технології, і підсилюють їхню здатність до опору можливим соціальним і політичним маніпуляціям» (Шаповаленко 2014: 49). На сьогодні наявним фактором є навіть не відсутність «правил гри», а саме порушення «правил гри» і є правилом. Тобто в дипломатичних відносинах ми можемо спостерігати відповідний рівень напруження, нестабільності, «агресивної дипломатії», вигадкування неправдивих фактів, здійснення провокації, кібератак, що виявляється ефективним засобом тиску на суверенітет держави-супротивника. Д. В. Дубов у праці «Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України» зауважує: «Про рівень занепокоєності провідних держав світу у сфері кібербезпеки свідчить і бажання врегулювати на міжнародному рівні можливість визнання кібератаки «актом війни». 30 січня 2010 р., під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі, сенатор США від республіканської партії С. Колінз зазначила, що США всерйоз розглядають питання щодо ставлення до кібератак як до оголошення війни, а 12 травня 2010 р. помічник заступника міністра оборони США з політичних питань Дж. Мілер заявив, що США готові завдати воєнного удару у відповідь на кібератаки на свої комп'ютерні мережі» (Дубов 2010: 4). Дипломатичні заяви та

офіційні повідомлення завжди закликають до порозуміння, «відкритих дверей» для переговорів, висловлювали занепокоєння погіршенням відносин та інше, але, як свідчить досвід, дипломатична лінія може бути й іншою. Варто зазначити, що ці зміни у моделі дипломатичної діяльності (як у бік викривлення її, так би мовити, миротворчої сутності, так і позитивного технічного вдосконалення засобів дипломатії) певною мірою зумовлені швидким розвитком всіх видів технологій у різних сферах життєдіяльності суспільства, характерним в інформаційну епоху. Загалом на часі можна констатувати кризу дипломатії як діяльності уряду із забезпечення міжнародної політики держави.

Перед лідерами найвпливовіших держав світу стоїть питання зняття дипломатичної напруги в політичному протистоянні. Але, на наш погляд, можна розцінити нинішні кризові явища як новий етап розвитку цивілізації в тому сенсі, що сучасні відносини це не криза, а нова сучасна політична реальність – новий етап міжнародних відносин, до яких потрібно пристосуватися. Глобальна війна із застосуванням засобів масового враження на сьогодні нікому не вигідна тому, скоріше за все, роль дипломатії буде зростати, а методи дипломатичного тиску можуть бути тісно пов'язані з військовою силою. В умовах гібридної війни ефективність дипломатії підтримується наявністю потужної армії та сильної економіки держави. Із закінченням «холодної війни» закінчилася і двополосність, а сформований новий світовий порядок став однополярним через гегемонію в ньому Сполучених Штатів Америки. Сьогодні «кольорові революції», безліч локальних конфліктів у світі, порушення міжнародного права в більшості випадків можна сприймати як норму міжнародних відносин та дипломатії взагалі. Перед США на сьогодні стоїть завдання реконструкції старого світового порядку, а це не під силу одним Сполученим Штатам, навіть за умови визнання їх глобального лідерства, яке, до речі, похитнулося через зростання темпів розвитку економіки Китаю та геополітичного впливу Росії. Завдання будь-якої дипломатії певною мірою є спрогнозувати поведінку головних міжнародних політичних акторів та виробити відповідну позицію. Останнім часом ми спостерігаємо напруження ситуації (особливо в економічній сфері) між США, Канадою та країнами Європи, а також «похолодання» відносин

між найближчими партнерами США. Безперечно, позиція США спрямована на відстоювання своїх інтересів та спробу довести, що вони є єдиною наддержавою, а їхні інтереси є головними не лише для них, а й мають бути першорядними для її союзників. Таким чином, дипломатична позиція США має стати позицією колективного Заходу. Однак останнім часом Європа демонструє спробу сформулювати власну позицію та повернутися до євроцентризму, особливо це підтверджується зусиллями деяких країн Європи, зацікавлених у будівництві Північного потоку – 2, подолати спротив Польщі, України та деяких інших країн, які намагаються зупинити цю ініціативу. Кіссінджер у своїй праці «Дипломатія» наголошує: «Присвятивши себе втретє за нинішнє століття створенню нового світового порядку, перед Америкою постало основне її завдання – знайти рівновагу між двома спокусами, які водночас можуть бути складовою частиною її унікальності: поняттям, нібито, Америка повинна усувати будь-яке зло і стабілізувати будь-яке порушення рівноваги, і з вродженим інстинктом замикатися у собі» (Кіссінджер 1997: 759). При цьому він підкреслив, що безмежне втручання Америки в усі етнічні заворушення і громадянські війни після закінчення «холодної війни» її виснажить, натомість зосередження на удосконаленні власних чеснот зрештою забезпечить і безпеку і ефективні рішення, що приймаються іншими країнами, над якими Америка поступово втратить контроль. (Кіссінджер 1997: 759)

Роль сучасної дипломатії буде зростати, і вона ставатиме більш публічною. Основною метою дипломатії на сьогодні є відстоювання інтересів та суверенітету своїх держав і допомога політичному керівництву держав у виробленні глобальної стратегії розвитку та методів пристосування до нових політичних умов. В умовах гібридної війни дипломатичні відносини нерідко стають гібридними. Кожна держава має свою дипломатичну службу, користується різними дипломатичними методами, відповідно до місця її у світі, завдань та розуміння перспектив свого розвитку. Сутність гібридності у дипломатичних відносинах полягає у тому, що за будь-яких умов (участь/неучасть у війнах, збройних конфліктах, економічних міжнародних організаціях тощо) країна, а відповідно, її дипломатична служба користується перш за все національними інтересами, а не

правилами дипломатії, які утвердились у минулому. Правило пріоритету національних інтересів залишається аксіомою дипломатії. Змінюються лише методи.

ЛІТЕРАТУРА

Бжезинский З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис 2013 г. М.: АСТ, 2013. 137 с. URL: <http://www.rulit.me/books/strategicheskij-vzglyad-amerika-i-globalnyj-krizis-read-462390-1.html> (дата звернення 3.03.2018)

Почепцов Г.Г. Информационно-психологическая война. М.: Синтег, 2000. 439 с.

Киссинджер Г. Мировой порядок / пер з англ. В. Желнинов, А. Милуков. М.: АСТ, 2015. 311 с.

Розов Н.С. Теории исторической динамики Рэндалла Коллинза и контекст российской политики. *Полис. Политические исследования*. 2012. № 6. С. 126-141.

Киссинджер Г. Пределы универсализма. О консерватизме Берка. *Россия в глобальной*

политике. 2012. № 4. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Predely-universalizma-15641> (дата звернення 12.04.2018)

Соколова С.Н. Риски и угрозы гибридных войн в современном обществе: парадоксы реальности. *Вестник Полесского Государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук*. 2017 № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/riski-i-ugrozy-gibridnyh-voyn-v-sovremennom-obschestve-paradoksy-realnosti> (дата звернення 3.03.2018)

Шаповаленко М. В. Політична стабільність та політичний капітал в умовах трансформації суспільства. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2014. Вип. 14. Серія 22. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6528/1/Shapovalenko.pdf> (дата звернення 3.03.2018)

Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. К.: НІСД, 2010. 64 с.

Киссинджер Г. Дипломатия. М.: Научно-издательский центр «ЛАДОМИР», 1997. 935 с.

УДК 328.152.327.339.93

Латіпова А.С.

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

ОПУМНІ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНІ ДИЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ

Розглядається проблематика воєнних конфліктів у ХІХ столітті, між провідними країнами Сходу та Заходу тих часів: між Китаєм та Великою Британією. Ці конфлікти вважаються боротьбою нового типу, оскільки велися вони не за захоплення територій, а за володіння численними ресурсами та ринками збуту. Робиться висновок про те, що такі конфлікти ставлять під загрозу саме існування на політичній карті певної держави, населення якої сприймає такий конфлікт як національна травма.

Ключові слова: Опумні війни, економіка, Захід, Китай, конфлікт, наддержави, політична стратегія, політика.